

Po prostudování se nabízí otázka: existuje ještě něco, co se týká antarktických mechů, a není zde zahrnuto? Snad barevné fotografie jednotlivých druhů, ale nedovedu si představit, jak by po jejich zahrnutí již tak extrémně nákladná a zcela jistě ne laciná publikace byla prodejná. A přitom rukopis byl připraven v podobě „camera ready“ (existují autorské pdf-soubory celé knihy, podle nichž byla tištěná verze vytvořena). Samozřejmě typografická úprava knihy je na špičkové úrovni.

Připočteme-li játrovkovou flóru Antarktidy (Bednarek-Ochyra et al. 2000), vzhledem k počtu druhů játrovek v Antarktidě (27) vydanou v daleko skromnější podobě (ve formátu A5 jako „paperback“, nikoli „hardcover“), ale celkovou koncepcí zpracování s mechovou flórou srovnatelnou, je dnes Antarktida jediným kontinentem, který je „pokryt“ komplexním zpracováním bryologické vegetace (existuje i flóra lišejníků, vydaná v r. 2001). I když několik druhů probíraných v recenzované knize patří rovněž k naší bryoflóře nebo bryoflóře severní polokoule, nepředpokládám, že by naši bryologové po této knize – pokud neplánují pobyt v Antarktidě – sáhli (i vzhledem k ceně). Přesto neupozornit na tak obsáhlou a významnou publikaci špičkové kvality (jak je ostatně obvyklé u publikace spojené se jménem významného polského bryologa R. Ochyry) bych považoval za neodpuštělný nedostatek tím spíše, že výzkum antarktických ekosystémů má v českých zemích svou tradici (a na flóru játrovek Antarktidy Bryonora v recenzích neupozornila).

Bednarek-Ochyra H., Váňa J., Ochyra R. & Lewis Smith R. I. (2000): The liverwort flora of Antarctica. – Polish Academy of Sciences, Institute of Botany, Cracow. [236 pp.]

J. Váňa

Kolektiv [Kubešová S., Musil Z., Novotný I., Plášek V., Zmrhalová M.] (2009): Mechorosty součást naší přírody. – Vydal Český svaz ochránců přírody, Základní organizace Hořepník, Prostějov. [84 pp., ISBN978-80-254-6057-3]

Náklad neuveden, publikace je zdarma (poštovné a balné 60,- Kč), cena neuvedena (neprodejné), recenzovaný výtisk je v knihovně autora recenze a zcela jistě i v knihovnách autorů textu.

Publikace, která by měla čtenářům pomoci při seznamování se světem mechorostů, je jistě záslužným počinem. Cílem autorů bylo pomocí textů, barevných fotografií a v kritických případech i perokreseb přiblížit čtenáři tuto ne vždy docenovanou, avšak velmi zajímavou a významnou skupinu rostlin. Obdobných bohatě fotografiemi doplněných publikací je na zahraničním trhu dostatek, v české literatuře nalezneme obdobný typ publikace pouze v překladu textu publikace P. B. Kremera a H. Mühleho „Lišejníky, mechorosty a kaprad'orosty“ (vydalo r. 1998 nakladatelství Ikar).

V úvodních kapitolách autoři seznamují čtenáře stručně s životním cyklem, biologií a ekologií, klasifikací, významem mechorostů v přírodě, jejich ochranou a návody k vyhledávání, sběru a uchování mechorostů. Jednotlivé zastoupené druhy jsou uspořádány podle stanovišť: ubikvistické druhy, druhy bazických skal, sutí apod., druhy nebazických skal, sutí apod. (termín „silikátových“ skal by byl i v souladu s tradicí vhodnější), epixylické druhy, epifytické druhy, druhy rašelišť a slatinišť, druhy pramenišť a terestricky rostoucí druhy (proč ne prostě „pozemní druhy“?). Každý z uvedených biotopů je vhodně představen fotografiemi některých stanovišť reprezentujících odpovídající biotop, následují popisy jednotlivých druhů s údaji o ohrožení, ekologii a rozšíření, barevná fotografie (zřídka i 2–3 fotografie), v kritických případech doplňující pérovka se znaky uvedeného a případně i podobného druhu a většinou (drobným tiskem) i informace o podobných druzích. Speciální část uzavírá rovněž fotografiemi a často i konkrétně šipkami doplněný terminologický slovníček (šipka poněkud „ulétla“ do volného prostoru u peristomu), index (v češtině je správnější termín „rejstřík“) vědeckých a českých názvů (správné by bylo vědeckých a českých „jmen“) a konečně doporučená a použitá literatura (včetně všech

dosud vydaných česky psaných učebních textů věnovaných mechorostům) a dva odkazy na webové stránky (bryologicko-lichenologická sekce ČBS, Mechorosty České republiky).

Knihy je velmi výpravná; popisy jsou stručné, avšak výstižné, fotografie (alespoň většina) vysokých kvalit – i když, ve srovnání s některými podobnými zahraničními publikacemi, někde ruší nedostatečná hloubka ostrosti (např. str. 19 – psízubec bradatý, str. 52 – ploník chluponosný, str. 61 – prutník stříbřitý a řada dalších) nebo dokonce neostrost celého obrázku (str. 49 – rohozec trojlaločný). Problémem několika fotografií je navíc skutečnost, že nezobrazují podstatný znak druhu (str. 19 – psízubec bradatý, volátka, resp. strumu na bázi tobolky těžko někdo uvidí) nebo u nás se vyskytující populaci či modifikaci (str. 33 – rašeliník křivolitý, čistě zelené populace s poměrně krátkými uťatými větvemi jsou u nás spíše výjimkou, nebo str. 34 – rašeliník prostřední – pro střední Evropu jsou typické spíše populace s krátkými, tupými větvemi).

Vzhledem k tomu, že publikace je zaměřena na seznámení veřejnosti se světem mechorostů, poněkud mi vadí v některých případech výběr zahrnutých druhů. Domnívám se, že by v práci neměly chybět některé běžné druhy (byť jsou třeba zmíněny v poznámce o podobných druzích), jako např. dvouhrotec chvostnatý, prutník drnatý, kostrbatec zelený, zkrutek vláhojevný aj., z játrovek např. bezžilka masťná, křehutka dvouzubá, minimálně některý druh rodu kovanec nebo podhořanka plocholistá aj. Pořídít kvalitní fotografie i popis uvedených druhů by neměl být problém. Naproti tomu se domnívám, že zájemci o bryologii, kterým je kniha určena, se těžko setkají s druhy jako je jehlancovka čtyřboká, poparka třířadá, zkrutek spanilý, nedávno popsany šurpek moravský nebo i mrvenka štíhlá (pokud je zkušený bryolog nedoprovodí na stanoviště těchto druhů a neukáže jim je).

Pozitivně hodnotím uspořádání probíraných druhů podle ekologie, i když chápu, že někdy je zařazení do vybraných skupin poněkud obtížné. Klanozoubek obecný (str. 14) roste i na silikátových substrátech, plevinka plazivá (str. 23) je častější na zemi než na dřevě, čtyřzoubek průzračný (str. 24) je zvláště v Čechách na kvádrových pískovcích stejně běžný jako na dřevě, sobík chlumní (str. 29) roste i na silikátových skalách, zploštěnec sleziníkový (str. 31) roste i na bazických skalách, měřík tečkovaný (str. 42) roste i na tlejícím dřevě apod. Zde pochopitelně autoři museli vybrat jednu alternativu a v textu většinou správně upozorňují na možné odlišné ekologické nároky. Za problémové bych ale považoval zařazení druhu dřípovičník zpeřený (str. 20), který roste sice na silikátových substrátech, ale vždy na holé zemi (sbírán byl i na tlejícím dřevě), nikoliv na skalách nebo kamenech, nebo zařazení druhů s podobnými ekologickými nároky károvky hrotité (str. 38) a drabíku stromkovitého (str. 43) do rozdílných skupin. Ona je v podstatě problémová i první skupina ubikvistických druhů z hlediska použití dalších kategorií. Rokyt cypřišovitý i baňatku obecnou sotva nalezneme na rašeliništích, rašelinných (ne vlhkých) lukách nebo v prameništích, problémem je i jejich výskyt na bazických skalách, pokud zde nerostou na vrstvě humusu.

Vlastní popisy druhů jsou i při vysoce kritickém pohledu prakticky bez drobných nedopatření. Vhodná by však byla větší obezřetnost při volbě některých formulací (str. 11 – rokýt cypřišovitý – „kosmopolitní“ druh v rámci rozšíření v ČR, str. 14 – klanozoubek obecný nebo str. 33 – vršatka odchylná – údaj „do vysokohorí“ bych nahradil v rámci České republiky spíše „do hor“, str. 35 – rašeliník červený – „kromě pohraničních hor také v Beskydech...“, str. 37 – bažinník kostrbatý – údaj „možná“ v Krušných horách není přesný, neboť zde leží pravděpodobně nejedna z nejbohatších lokalit tohoto druhu u nás, aj.).

Větší „nedopatření“ nalezneme v morfologii, hlavně pak v terminologickém slovníčku. Popis životního cyklu mechorostů na str. 4 odpovídá obvyklé učebnicové chybě – je zaměřen spíše na mechy než na mechorosty („drobný zelený prvoklíček. Ten může být vláknitý... nebo je lupenitý.“; popis sporofytu platí pouze pro mechy, vůbec ne pro játrovky a hlevíky); že tuto tradující se nepřesnost převezmou profesionální bryologové mne poněkud překvapuje. Na str. 5 bych měl výhradu k termínu „klíčící štět“, navíc – pokud budu důsledný, považoval bych jako nezasvěcený čtenář podle zbarvení obrázku čepičku mechů za útvar sporofytu. Pokud se jedná o terminologický slovníček, některé zde uvedené a vysvětlené termíny (např. obecně dodnes nejednotně používaný termín „pseudoperiant“) jsem v popisech druhů v publikaci nikde nenašel, u druhu pobřežnice obecná na str. 47, kde by se dal očekávat, se hovoří naopak o perichaetiu (zde

by bylo jednoznačně nejpřesnější mluvit o perichaetiálním pseudoperiantu) apod. Termín čepička je ve slovníčku podle vysvětlení zúžen pouze na mechy; paralelní, ale nikoliv totožný útvar u játrovek (pro který jsem ve skriptech *Obecná bryologie* ponechal v souladu se starší literaturou počeštěný termín kalyptra) se ale skrývá v publikaci také pod „čepičkou“ – viz vysvětlující text u termínu pseudoperiant, který se týká pochopitelně pouze játrovek. Perichaetiální listy, údajně „nesrostlé listy chránící archegonia“, představují jednu alternativu „obalných listů“; u termínu periant ale zjistíme, že je (správně!) tvořen „srústem“ nejhořejších obalných listů. Křídelné buňky je termín používán pro všechny buňky na křídlech bez ohledu na to, zda jsou tvarově a velikostí odlišné – pokud bychom přijali vysvětlení uvedené v příručce, minimálně játrovky by nemohly mít sbíhavé listy. Tobolku játrovek také nenese vždy bezbarvý štět, atd.

Poslední mou připomínkou je jistá obecná „neřest“ poslední doby, projevující se v nedůsledném používání českého jazyka. Proč hovořit o „determinaci“ (str. 21), když lze použít „určování“, proč druhy rodu šurpek a kadeřavec mají „peristom“ (a terminologický slovníček používá tento pojem též stejně jako endostom nebo exostom, zmíněný šurpek nebo kadeřavec má však – podle textu – peristom již členěn na vnitřní, případně vnější obústí), ale rovnozub čárkovitý nebo těhovce bezžebří má (nebo nemá) „obústí“. Bohužel zde se nedodrží ani obecné kritérium jednotného použití termínů (anebo zde nebyla příliš svědomitě provedena redakční úprava textu více autorů, jinak si toto lze těžko vysvětlit). Stejně tak „annulus“ klidně může být „prsteneček“ (jak je tomu v textu např. na str. 19 u druhu psízubec bradatý), v textu používané termíny „jednodomý“ a „dvoudomý“ se ve slovníku odrážejí v podobě „monoický“ a „dioický“ apod. Na druhou stranu jsou zcela vhodně upřednostňovány české morfologické termíny jako např. krk, mrštník, prvoklíček, spodní listy apod. Nejednotné použití písmena „h“ („antheridium“, ale „periant“) možná pouze dokresluje nedůslednost jazykové stránky.

Výše uvedený kritický pohled uplatňuji vzhledem ke skutečnosti, že publikace je v podstatě určena pro širší, zčásti laickou veřejnost s cílem přiblížit jí svět mechorostů a má tak do určité míry charakter příručky, z níž zájemci čerpají informace. V každém případě považuji publikaci za významnou a zcela jistě prospěšnou pro rozvoj poznání o mechorostech. Publikace, která vychází i z výzkumného záměru Ministerstva kultury a grantového projektu GA ČR, je neprodejným tiskem a v prodejnách knih ji proto nenalezneme. Publikaci však lze objednat na webu ČSOP (<http://www.csop.cz/>)

J. Váňa